

SIRIUS Nacionalni posveti 2018

SLOVENIJA: »Prostori večjezičnosti v inkluzivnem učnem okolju«¹

Povzetek ugotovitev nacionalnega posveta v Sloveniji v kontekstu drugih evropskih držav

V letu 2018 (od aprila do julija) so v šestnajstih državah EU potekali nacionalni posveti (angl. *National round tables*)², na katerih so oblikovalci politik, strokovnjaki, predstavniki organizacij priseljencev, raziskovalci, ravnatelji šol in učitelji razpravljali o nacionalnih prednostnih nalogah pri izobraževanju priseljencev.

V okviru mreže SIRIUS so predvideni štirje vsakoletni nacionalni posveti, da bi v državah članicah EU lahko uspešno razvijali že predhodno razvite in načrtovane aktivnosti, obenem pa se osredinili tudi na potekajoče nacionalne reforme, ki so skladne s prioriteta EU na področju izobraževanja priseljencev. Posveti so zasnovani kot štiristopenjski način strateške obravnave tematik (priprava, sprememba, praksa in utrditev) in imajo vsi enotno strukturo.

V prvem letu je tako predvideno, da udeleženci posvetov identificirajo probleme v okviru obstoječih nacionalnih strategij, zlasti v smislu razkoraka med strategijami in uresničevanjem v njih načrtovanih politik v šolah in skupnosti. V prihodnjem letu nato oblikujejo pristope in orodja, s katerimi je mogoče na identificiranih problematičnih področjih ta proces uresničiti. V tretjem letu naj bi prikazali primere njihovega učinkovitega uresničevanja in v četrtem letu oblikovali strategijo, ki bi, izhajajoč iz rezultatov prejšnjih srečanj, pokazala, kako utrditi sodelovanje različnih akterjev na področju izobraževanja priseljencev in nadaljevati proces medsebojnega učenja in izmenjave.

Predvidena struktura posvetov je vsa štiri leta in za vse članice mreže enotna:

- Na posvetih morajo sodelovati različni deležniki.
- Udeležili bi se jih naj oblikovalci politik, praktiki, raziskovalci, predstavniki študentskih in starševskih organizacij ter izobraževalnih organizacij, ki jih vodijo priseljenci.
- Na posvetu udeleženci vsako leto obravnavajo temo, ki je del tako nacionalnih prioritet in novih prioritet EU.
- Na posvetih naj bi oblikovali priporočila in konkretna orodja.
- Posamezne članice mreže lahko obravnavajo specifične oz. zanje posebej relevantne teme.

Na ta način, meni SIRIUS, naj bi učinkoviteje spodbudili medsebojno sodelovanje, vzajemno učenje in izmenjavo izkušenj ter oblikovali v prakso prenosljive strateške dokumente in se uspešneje približali cilju uresničevanja inkluzivnih izobraževalnih politik, ki omogočajo pravično izobraževanje (Koehler in Ensslin, 2018: 3).

¹ Predstavitveni dokument za potrebe tiskovne konference *Predstavitev rezultatov evropskega projekta SIRIUS 2.0 za leto 2018*, Ljubljana, 18. 12. 2019.

² Baltske države (Estonija, Latvija in Litva), ki so članice mreže SIRIUS, so na področju vključevanja priseljencev v izobraževanje prepoznale skupne regijske izzive in podobne okoliščine, zato so se odločile za izvedbo t.i. regijskih posvetov (angl. *regional round tables*). O pomenu regijskega sodelovanja več v SIRIUS-ovem mednarodnem poročilu o nacionalnih posvetih članic mreže (Koehler in Ensslin, 2018: 2).

V okviru predvidenih aktivnosti članic mreže SIRIUS je Pedagoški inštitut kot njen nacionalni partner, 6. junija 2018 v Hiši Evropske unije v Ljubljani organiziral nacionalni posvet o strategijah vključevanja otrok priseljencev v izobraževanje.

Na posvetu je sodelovalo 16 plenarnih govorcev iz vrst predstavnikov Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport, Zavoda RS za šolstvo, raziskovalci in visokošolski učitelji, ravnatelji šol, učitelji, kakor tudi predstavniki staršev in nevladnih organizacij, ki nudijo podporo otrokom priseljencem. Skladno z že omenjenimi temeljnimi usmeritvami SIRIUS smo želeli soočiti spoznanja ter povezati praktične izkušnje različnih akterjev, ki v Sloveniji oblikujejo strategije in tudi sicer delujejo na področju izobraževanja priseljencev.

Ker gre za prvo leto, ko Slovenija sodeluje v mreži SIRIUS, smo na posvetu osvetlili različne načine implementacije Nacionalne strategije vključevanja otrok priseljencev v slovenski vzgojno-izobraževalni sistem, ki jo je pripravilo MIZŠ v letu 2017. Hkrati smo identificirali probleme, s katerimi se pri njenem izvajanju v praksi srečujejo izobraževalne institucije, pedagoški in strokovni delavci ter drugi odrasli, ki nudijo podporo otrokom priseljencev pri vključevanju v pedagoški proces oziroma pri zagotavljanju ustreznih pogojev za kakovostno učenje in nadaljevanje izobraževanja.

Osrednja tema razprave – prostori večjezičnosti v inkluzivnem učnem okolju – je naslovila organizacijo inkluzivnega učnega okolja v osnovnih in srednjih šolah in probleme, ki ovirajo sprejemanje, spoštovanje, podporo in opolnomočenje otrok priseljencev, da bi z vključevanjem v skupen pedagoški proces, zagotovili čim uspešnejše pridobivanje znanja, socialnih, čustvenih, jezikovnih in komunikacijskih učnih izkušenj ter spodbud za optimalen osebni razvoj. Za oblikovanje kakovostnega inkluzivnega učnega okolja je pomembno, da se šola in učitelji zavedajo prisotnosti različnih jezikov in njihovih govorcev ter vsem zagotavljajo enakovreden dostop do znanja in medsebojnega sodelovanja pri učenju in izmenjavi izkušenj tudi z oblikovanjem priložnosti za rabo več jezikov. Na ta način šole lahko prakticirajo multikulturne kompetence vseh, od učiteljev in vodstvenih delavcev do učencev in njihovih staršev. Za prakticiranje večjezičnosti, kot osrednjega elementa za oblikovanje in vzdrževanje inkluzivnega učnega okolja, pa je pomembno, da so učitelju, kot vodilnemu akterju pedagoškega procesa, na voljo različni podporni sistemi: od večjezičnih učnih gradiv, podpore kolegov in vodstva šole, profesionalnega izobraževanja in usposabljanja ter strokovnih podpornih služb/institucij, pa tudi družin in nevladnih organizacij v lokalnih skupnostih. Temo smo zato obravnavali v treh vsebinskih okvirih:

- 1) organizacija in izvajanje pouka;
- 2) povezovanje šole z družinami in organizacijami v lokalni skupnosti ter neformalno učenje;
- 3) podporni sistemi izobraževanju in profesionalni razvoj učiteljev.

V razpravi so kot ključni izzivi izstopile vsebine, ki so jih na svojih nacionalnih posvetih prepoznali tudi v nekaterih drugih državah članicah mreže SIRIUS.³ Glavne ugotovitve udeležencev slovenskega posveta so bile:

1) organizacija in izvajanje pouka

- Izkušnje kažejo, da bi bilo treba intenzivni tečaj slovenskega jezika ob vključitvi v šolo podaljšati in učence priseljence sočasno vključiti tudi v pouk v rednih oddelkih zaradi boljše vrstniške socializacije.

Tematiko *vključevanje otrok priseljencev v šolo* so na posvetih obravnavale tudi Hrvaška, Poljska, Švedska, Norveška, Portugalska, Francija, Grčija, Nemčija, ki so to temo prepoznale kot prioriteto področje na ravni oblikovanja politik, opozorile na problematiko sistematičnosti vključevanja ter poudarile nujnost sočasnega vključevanja priseljencev v redne oddelke (Koehler in Ensslin, 2018: 6-7).

- Delo, ki ga opravijo učitelji pri vključevanju učencev priseljencev, bi bilo treba sistemsko urediti in ovrednotiti. Sedanje normativno umeščanje strokovnega dela učiteljev z otroki priseljenci med ure dodatne strokovne pomoči (ali projektno financiranje "multiplikatorjev") ne zadostuje, saj tovrstno delo zahteva sistemizirano delovno mesto specialno usposobljenih učiteljev.

Tematiko *prekomerna obremenitev, stres, pomanjkanje finančnih virov ter časovna in prostorska stiska učiteljev* so obravnavale tudi Francija, Švedska in Baltske države. Udeleženci švedskega posveta pa so posebej opozorili na dejstvo, da tovrstne okoliščine odvrta učitelje od tega, da bi se zaposlovali v šolah, ki sodijo v socialno ranljiva okolja, in so lahko dejavnik tveganja bolezni na delovnem mestu. (Koehler in Ensslin, 2018: 11).

- Učitelji imajo pogosto višja pričakovanja do otrok priseljencev kot do ostalih otrok ali pa jih zaznavajo kot otroke s posebnimi potrebami.
- Ker veliko otrok biva v določenem okolju začasno (odhajajo v druga mesta v Sloveniji ali v druge države) ali se v šolo vpiše sredi šolskega leta, se od njih pričakuje manj, odreka se jim pravice, obravnavani so na diskriminatoren način.

Tematiko *različno predznanje otrok in mladostnikov ter vrzeli v znanju* so med drugim obravnavale tudi Baltske države, Nizozemska in Bolgarija. Udeleženci posveta v Bolgariji so izpostavili okoliščino, da zaradi začasnega bivanja dijaki ne cenijo učenja bolgarščine, kar povzroča dodatne težave pri njihovi integraciji v pedagoški proces (Koehler in Ensslin, 2018: 13). Posveti, ki so jih pripravile članice v Baltskih državah in na Nizozemskem, so opozorili na splošno pravico do enako kvalitetnega izobraževanja in posebej zaskrbljujoč vpliv družbeno-ekonomskega položaja na učni dosežek. Da bi lahko zagotovili pravico priseljencev do enako kvalitetnega izobraževanja, menijo, da je treba prepoznati in primerno ovrednotiti njihovo predznanje. Zato predlagajo izboljšavo konceptualnega

³ Ob slovenskih glavnih ugotovitvah za ilustracijo navajamo tudi nekatere tematike in ugotovitve, ki so jih na podoben način obravnavale druge članice mreže SIRIUS. Podrobna poročila o okroglih mizah, kakor tudi skupna priporočila mreže SIRIUS je mogoče prebrati v zbirnem mednarodnem poročilu o nacionalnih in regijskih okroglih mizah (Koehler in Ensslin, 2018).

okvira in zbiranja podatkov o vrzelih v znanju, pa tudi oblikovanje izvedbene strategije za šole oziroma razvojni načrt, ki bo omogočal prilagodljivost orodij ciljnim skupinam in ustrezno obveščanje šol o obstoju dostopnih orodij za ugotavljanje vrzeli v znanju (Koehler in Ensslin, 2018: 12-13).

2) povezovanje šole z družinami in organizacijami v lokalni skupnosti ter neformalno učenje;

- Starši priseljenci se v nižjem številu vključujejo v šolo, pogosto se pojavljajo tudi predsodki in nasprotovanja staršev učencev večinskega prebivalstva. Kljub posameznim primerom dobre prakse se je v diskusiji izpostavila potreba po celovitem vključevanju vseh, tako otrok in staršev priseljencev kot otrok in staršev večinskega prebivalstva: skupno načrtovanje, organizacijo in izvajanje dejavnosti (kar na ravni šole in pouka terja delo z vsemi otroki, ne le z otroki priseljenci).
- Starši otrok večinske kulture bi lahko kot prostovoljci prevzeli vlogo zagovorništva medkulturnosti v šoli in prispevali k preseganju predsodkov večine z omogočanjem spoznavanja drugih kultur v stiku z njimi.

Tematiko *vključenosti staršev in sodelovanje s šolo* so med drugim obravnavale tudi Hrvaška, Bolgarija, Norveška, Nizozemska, Španija (Koehler in Ensslin, 2018: 14). Izpostavile so, da starši priseljencev nimajo dovolj informacij o šoli in sistemu, da bi se lahko informirano odločili o načinu šolanja svojih otrok. Za uspešno preseganje jezikovnih in kulturnih ovir so poudarile pomen ustvarjanja priložnosti, ko se starši lahko dejansko vključijo v sodelovanje (npr. upoštevati delovni čas) in predlagale aktivno vključitev staršev priseljencev v delovanje šolskih organov (npr. predstavniki priseljencev).

- Spodbuditi bi bilo treba vključevanje priseljencev (učencev in staršev) v prostovoljstvo. Vključevanje učencev priseljencev v razne oblike prostovoljstva je pomembno, saj se kaže kot pomemben način njihovega opolnomočenja in preseganja stereotipnih predstav o družbeni pasivnosti (in posledično podrejenosti) priseljencev.

Tematiko *neformalno izobraževanje* so obravnavale tudi Finska, Grčija, Portugalska, Španija, ki so jo opredelile kot prioriteto na področju oblikovanja politik. Med drugim so izpostavile pomembno vlogo neformalnega izobraževanja v povezavi s formalnim izobraževanjem in opozorile, da je za zblíževanje vrzeli med formalnim in neformalnim izobraževanjem treba zagotoviti več avtonomije šolam in oblikovati bolj fleksibilni kurikulum (Koehler in Ensslin, 2018: 13).

- Za doseg izobraževalnih ciljev pri mladostnikih brez spremstva je nujna individualna obravnava vsakega posameznika. Pri vzgojnem delu z mladostniki brez spremstva pedagoški delavci pogrešajo smernice za delo. Izraženo je bilo priporočilo, da se šola mora prepoznati kot avtonomna in razviti svoj model vključevanja otrok priseljencev, ki bo usklajen med vsemi akterji v lokalni skupnosti.

Tematiko *izzivi izobraževanja pri otrocih in mladostnikih brez spremstva* so obravnavale tudi Francija, Bolgarija in Nemčija. Zlasti udeleženci okrogle mize v Nemčiji so pozvali k oblikovanju individualiziranih programov, s pomočjo katerih bi uspešneje preprečili izpad mladostnikov med 16. in 18. letom iz šolskega sistema. Na okrogli mizi v Bolgariji so obravnavali posebnosti pri obravnavi otrok brez spremstva. Zanje skrbi socialna služba, ki pa se sooča s pomanjkanjem osebja in financ. Posledično veliko otrok ni deležnih podpore, zato izstopajo iz izobraževanja in vstopajo na trg dela, da se lahko preživljajo (Koehler in Ensslin, 2018:8).

- Na okrogli mizi v Sloveniji je bil posebej izpostavljen tudi družbeni pomen alternativnih oblik samoorganiziranja civilne družbe, beguncev in priseljencev. Predstavniki skupine aktivistov, ki organizirajo dnevni center za begunce v Ljubljani, je opozoril na pomen aktivizma za vključevanje priseljencev v novo okolje. Gre za način, ki nasprotuje utečenim oblikam integracije, hkrati pa je nujna oblika podpornega sistema, ki doseže priseljence iz obrobni skupin in katerih sistem na formalni ravni ne more zajeti.

V ostalih državah aktivizma niso obravnavali.

3) podporni sistemi izobraževanju in profesionalni razvoj učiteljev

- Vključevanje otrok priseljencev v šolo ne poteka dovolj sistematično in celovito. Šole (še vedno) ne razumejo vključevanja priseljencev celovito, temveč parcialno. Strategije običajno uporabljajo občasno in po svojem izboru.
- Problem za uspešno vključevanje priseljencev predstavlja tudi nepovezanost med posameznimi resorji, ki so pristojni za priseljence (npr. med Ministrstvom za izobraževanje znanost in šport, Notranjim ministrstvom in Ministrstvom za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti), kar šolam povzroča dodatne težave na ravni operacionalizacije vključevanja.

Tematiko *dialog in sodelovanje med različnimi deležniki* so obravnavale tudi Bolgarija, Hrvaška, Grčija, Poljska, Švedska. Opozorile so na pomanjkanje izmenjave, sodelovanja in koordiniranega delovanja med različnimi deležniki na različnih ravneh politik in prakse. Švedska je posebej izpostavila šole iz ranljivih okolij (območja z nizkim socialno ekonomskim statusom in visoko stopnjo kriminala), ki so zelo segregirane in zato še posebej odvisne od uspešnosti medsebojnega sodelovanja, npr. šole in socialne službe. (Koehler in Ensslin, 2018:6)

- Učenje slovenščine kot tujega jezika še vedno ni dovolj dobro razvito področje. V šolah, stroki in politiki se kaže nerazumevanje sistema učenja slovenščine kot tujega jezika, predvsem glede vloge različnih slovenščin v izobraževalnem okolju in vloge različnih maternih jezikov.
- V šoli je treba razvijati kompetence večjezičnosti, raznojezičnosti in čezjezikovanja. Perspektiva raznojezičnosti v šoli predpostavlja zavedanje o stalni prisotnosti različnih jezikov na različnih ravneh njenega delovanja (npr. vodstvene, upravne, izobraževalne, pedagoško strokovne, tehnično-podporne), ki so vir za krepitev jezikovne kompetence vseh učencev in delavcev šole (pomembnejše je, da zmoremo izraziti znanje/vedenje/stališče, ne pa, v katerem jeziku). Ta proces je vključujoč in zadeva vse govorce v šoli, zato lahko učinkovito prispeva k vključujočemu okolju.

Tematiko *spoštovanje in prepoznavanje prednosti multikulturalizma v šoli* so obravnavale tudi Nizozemska, Irska, Francija, Bolgarija. Irska in Nizozemska sta opozorili so, da je večjezičnost še vedno razumljena kot nekaj slabega zaradi trdovratnih predpostavk o škodljivosti za posameznikov jezikovni razvoj. Kljub temu da gre za zgrešene in znanstveno presežene poglede na jezik in jezikovno učenje, marsikdo v šolskem okolju še vedno meni, da bodo otroci in mladostniki zaradi tega preobremenjeni in se ne bodo mogli uspešno naučiti več jezikov. Zato je večjezičnost treba spodbujati, jo predstavljati kot pomembno zmožnost in jo čim bolj implementirati v šolska okolja in pedagoško prakso (Koehler in Ensslin, 2018: 9).

Tematiko *pomen demokratične kulture v šolah*, ki vsebuje aktivno vključevanje priseljencev v demokratični proces, so obravnavale tudi baltske države in Švedska (Koehler in Ensslin, 2018: 10). Opozorile so na splošen problem velike izključenosti mladih iz procesov odločanja, v kontekstu vključevanja priseljencev pa tudi na različna protislovja, ki se pojavljajo v različnih evropskih državah (npr. od velike aktivnosti učencev in dijakov priseljencev zaradi želje po enakih pogojih za izobraževanje, do kulturno pogojene pasivnosti in različne prisotnosti demokratičnih sistemov v posameznih šolskih okoljih, ki onemogočajo vključitev v procese odločanja).

- Treba bi bilo spremeniti način usposabljanj in tudi izobraževanja bodočih učiteljev na področju medkulturne kompetence. Problem se kaže v relativni neučinkovitosti usposabljanj, ki so enkratna (niso kontinuirana), in ne zahtevajo prenosa naučenega v prakso, obenem pa interferirajo z delovnim časom učiteljev. V izobraževalnih programih bodočih učiteljev pa so te kompetence redko in nesistematično vključene v kurikule.

Tematiko *opolnomočenje učiteljev na področju medkulturnosti* so obravnavali tudi na okroglih mizah v Španiji, Švedski, Poljski, Nemčiji, baltskih državah, Bolgariji, Hrvaški, Nemčiji, kjer so izpostavljali splošno pomanjkanje izobraževalnih programov, usposabljanj in mentoriranja na področju dela z otroki priseljencev ne le za učitelje, temveč za vse, ki delajo s priseljenci. V Nemčiji so izpostavili dober primer mreže učiteljev z migrantskim ozadjem in pozvali k oblikovanju in implementiranju bolj individualiziranih pristopov za izobraževanje učiteljev, ki bi jih uspešneje lahko pripravili na heterogenost otrok priseljencev v razredih (Koehler in Ensslin, 2018: 11).

Gril, Alenka, Žmavc Janja in Autor, Sabina (ur.), 2018. *Nacionalni posvet: Prostori večjezičnosti v inkluzivnem učnem okolju*. Zbornik povzetkov, Hiša Evropske unije, Ljubljana, 6. junij, 2018. http://novice.pei.si/wp-content/uploads/sites/2/2018/06/zbornik_posveta_SIRIUS (5. 2. 2019)

Koehler, Claudia in Ensslin, Mona (ur.), (2018). *SIRIUS. National and Regional Round Tables 2018. Comparative Report*. http://www.sirius-migrationeducation.org/wp-content/uploads/2018/12/SIRIUS_National-Round-Tables.pdf (5. 2. 2019)

<http://www.sirius-migrationeducation.org/news/sirius-2-0-policy-network-on-migrant-education/> (5. 2. 2019)

Povzetek je pripravila dr. Janja Žmavc

v Ljubljani, 18. 12. 2018